

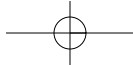
SZAKOLCZAY LAJOS

*Csend magány-szigetére nőtt borostyán**Juhász Ferenc költészetéről*

Bodnár György, a költő legjobb értője és monográfusa, aki kötetről kötetre, korszakról korszakra követte az életpálya fejlődését – stílus- és mentalitásbeli változásait –, egy helyütt azt írja, hogy Juhász Ferenc „az 1954-es *Tékozló ország* után olyan – Vörösmartyra és Adyra emlékeztető – újromantikus költészetet teremtett, amely társtalan nemcsak az 1948-ban elhallgattatott értékőrző irányzatok közegében, hanem a hatvanas-hetvenes évek elvont tárgyiassága és a legújabb posztmodern törekvések mellett is”. Az életmű ismeretében könnyű hozzátenni: a magát legjobban a *barokk szókatedrálisokban* érző lírikus társtalansága-egyedülvalósága mindmáig tart. Romantikus (újromantikus?) lobogása miatt, amikor a versbeszéd legapróbb mozzanata is – az benne a szép, hogy a *kimondhatatlan* kimondásának új és új kísérletével – a mindenség-eszmény: a megnevezéssel kozmikussá váló *én-kép* hordozója?

Ady magányban is perzselő magyarsága és Vörösmartynak a megöszült föld fájdalmát visszaadó véghetetlen keserősége, József Attila kibírhatatlan árvaságával társulva, kétségkívül *megült* eme költészet dzsungelnél is bonyolultabb – a szóindák, metaforaláncok hihetetlen gazdagságával sokkoló – *borbosaiban*. Ám ez a mélyút, bármily hihetetlenül is hangzik, a magasba vezet. Akkor is a magasba, ha a sodró erejű, a mértéket nem nagyon ismerő – pontosabban: saját *áradási idejével* megszabó – beszélő, a „határhelyzetek szülötte” szinte megoldhatatlan problémák elé állítja a befogadót. Aki egyszer is átrágtta magát – kéjes gyönyörűséggel, vagyis a költészet iránti alázattal, mert csak úgy megy – a *Halott feketerigó* 25 747 (huszonötezer-hétszáznegyvenhét) során – ti. az *életrajz-világrajz* teljessége ebben a költeményben ilyen terjedelmet kíván –, az tudja, hogy a juhászi vers élvezete milyen bazaltokkal van kikövezve.

Halál, föltámadás? A növényindáival az ég boltozatát is érintő természet a maga egyszerre fenséges és riasztó „fénykukacaival”, a penészes csillogásával ugyancsak megejtő lét mint életrajz-fejlődésrajz: a Mama és a biai vándorok – a szegénységében és kozmikus kiszolgáltatottságában is megigazuló család, a barátok (Hantai Simon, Csernus Tibor, Nagy László) és a zakatoló vonaton ülő *zakatoló gond* – mindent elmond erről az elmúlással viaskodó, a tragikusan megszakadt szerelem helyébe újat építő, az önéletrajzszerű valóságot, az atom-átokkal, atom-áldással övezett legintimebb személyiséget valaminő természeti és társadalmi *össégység* (illuzórikus?) keretében fölmutató világról. Amely a modern fizika istenképével is a vesztébe rohan, nem beszélvén a ráksejtként továbbélő-burjánzó társadalmi vereségek, az apokalipszis képét – riasztó, mert gyásszal telített köz- és én-

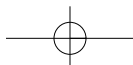
valóságát – magukban hordozó közelmúltbeli *mohácsaink*: a II. világháború és az 1956-os forradalom drámaiságával fölemelő és mégis tragikus kisugárzásáról.

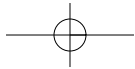
Nem tudom, hogy ilyen – a legkisebb egységet is az univerzum mércéjével mérő, azzal *kapcsolatba* hozó – bonyolultsággal lehet-e (az áradáson túl újabb áradás!) költeményt írni, s azt különösképp nem, hogy a létezés *ábrázolt* csillag-miriádjára nem oltja-e ki azt az emberi hangot, amelynek megütése (Juhász szerint, halála a *szív* dobhártyájával) több mint szerzői szándék – az emberiségtörténetben megbúvó *remény* kinyilvánítása. Persze az irdatlan hosszúságú eposzban többször – akárcsak az *álmom* valóságával – visszatérő klasszikus szépségű mondatnak, a munka ünnepi komolyságát nem kevéssé szimbolizáló cselekvésfaktornak – „A rózsákat meg kell metszeni” – megvan az asszociációs köre, sőt a „munkamozzanaton”: teremtképpen messze túlmutató kisugárzása. Az élet és a halál mint „eposzszervező világkép” egy sajátos Istent teremt magának – Bodnár szerint, akinek „magában kell foglalnia az emberi lét tudását is” –, s az ő *munkálkodását* a költői látomás sarokköve, a mikrokozmoszt és a makrokozmoszt összekötő, hallatlan egységben látató reményteli *hit* keretezi. „A forma, a dolog, a tény, a lény, az anyag, az alak: minden a mindenségremény fényvak lázanyagába legyen csavarva és tekerve, elmúlhatatlan boldog hitembe, hogy el ne romoljanak, hogy meg ne rohadjanak az emberszívek és az égitestek, embervágyak, csillaglátomások, a tiszta világegyetem-sarjadások és egyszerű istenárulások.”

Ne feleddessék el, hogy ez a mindig *reszkető* félelemmel érzett „lázanyag”, csak ökonomikusabb formában, ott volt már a „régies” voltában sem lebecsülendő költeményeken (*Óda a repüléshez; Templom Bulgáriában; Rezi bordal; Könyörgés középszerért egy éposz írása közben*) túllépő nagy versekben is. Az *A szarvassá változott fiú kiáltozása a titkok kapujából* című költeményt – a XX. században aligha született ennél remekmívűbb poéma – és társait (*Vers négy hangra, jajgatásra és könyörgésre, átoktalanul; Babonák napja, csütörtök: amikor a legnehezebb*) épp a látomások űztesajtotta félelem balladisztikus felhangja: a modern létérzékelést megtestesítő, a réggit – az erdő biztonságos kupoláját, a ködbeni homály megnyugvását, a neon-erdő vibráló zaját – széttörő *átok-ima* (gyökere a népköltészetben, valamint a siratók-keservesek és jeremiádák évszázadaiban, Kecskeméti Vég stb.) avatta jelenvalóvá.

Egy kis túlzással, Juhász ebben a „bibliás” *senki földjén* való lakozásban – holott a *Vér és arany* költője istenkereső magányában mindig az Úr mögé bújik, míg ő csaknem mindig előtte jár – hasonlít Ady Endréhez. Mi nála a senki földje? Félelmen túli tartomány: Magyarország, halál. Nincs az a szavakkal körülbástyázott *csillaglátomás*, amelyet – hit vagy reménység ide vagy oda – ne feszítene szét a réműlet. Ady *A Halál-tó* című versét – annak ellenére, hogy saját romantikája, „szimbolizmusa” ennyire sosem vált *kopár* egylényegűvé – nyugodtan írhatta volna ő is: „Hiába minden, mind lehullunk, / Húz a Halál-tó: elveszünk. / Hiába lelkünk, lángolásunk, / Szerelmünk, jóságunk, eszünk. / Erőt mi rajta nem veszünk: / Halál-tó marad Magyarország.”

Nem szükséges túl nagy lelemény ahhoz, hogy az életműben fordulatot jelentő, az *A tékozló országot* (1954) – hiába a Dózsa-időkre, a mindent megperzselő

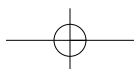

lánggra való fölütés – „Árva nép, puszta ország, téged ki fog majd méltón elsiratni? / Galambok, sasok, gödölyék, titeket ki fog elsiratni? / Ó, vassal-átvert-szí-
vüek, ki fog titeket elsiratni? / Kő csülköktől zúzott venyigék, ki tud titeket elsiratni?” –, mindenki az ötvenes évek igába hajtottjaira gondol – összekössük a legfrissebb éposszal, a *Pacsirta a szívben* (2008). Ellenben amíg az elsőben a *történelmi idő* magában a történelemben zajlik, s a záró sorpár sem véletlenül utal a legyőzhetetlenség fenségére – „Ha kell, hát százszor újrakezdjük, vállalva ezt a legszebb küldetést, / mert a szabadság a legtöbb, amit adhat önmagának az emberiség!” –, addig a *Pacsirta a szívben* döngkút-haláltól való gyötrelme bensőt szétzaggató látomás. Magán-apokalipszis. Az egyénileg százszor megélt büntudat („Ó, én kereszten függő, balga, vízzel-telt embertartály, megalázott és büntelenné tetsző / árva istenség-utánzat, egy Másik, Üdvösebb és fényszerkezet-testiséget élő Világot hívó / és hirdető Korszerűtlen Ember-Úr!”) más költő-szívek garmadájaiban keres (és valószínűleg talál is) magának föloldást.

A segítségül hívás mint életelixírként is használt létinvokáció, több ilyen jellegű toposz mellett, például az *A tízmilliárd éves szív* című monstrum egyik jellegzetes versében (*Petőfi, 1848*) ugyancsak föllelhető – „Te Bem József szívében járkáló csillag, Bem József szívében vágató költő-galaxis” –, de olyan látomások sarkallta töménységben, mint az a *Pacsirta a szívben* című époszban olvasható, talán sehol sem. Természetesen ennek is van előzménye, mert Juhász lírájában az a *megnagyobbodásos* szív zakatol, amely a testvér-szabadságok érrendszerébe kapcsolódva (a megidézettek stílusától, verseszményétől függetlenül) találja meg – tőlük véve a bátortást – az őskereső vallomásosság egyedi formáját. Íme! „Fülem a költészet mellkasára tapasztva / hallom szívverésed szívem habzó tavasza: / gyöngyvirág-függőkert, világ-szemhéz, színarany / kezű Csokonai, Berzsenyi, Ady, Arany. // Téged Vörösmarty, téged Petőfi Sándor: / hitteddel etettél, fiókat madárszájból, / mint madár-apa csőr-szorgalma legyet a fán, / s a lány csomag szája füst-méhű vértulipán. // És téged nádas-árny tavon: Vajda, Tóth Árpád, / Babits, Kosztolányi, Juhász Gyula: köd-hárfád. / Téged Illyés Gyula, szénagyújtó fény-villa. / S tüzed, csontod, sírod úrlomb József Attila” (a 2003-as *Az őrangyal és a szél* című kötetben – *Együgyű máglya*).

Rím, ritmus, formafegyelem – látható – visszaental a régi, *ezüst-arany* szavakra, mintha a verseskönyv címadó darabját, az „Örökös Miértek”-et előhívó apokalipszist („Ó, Angyalok / Képzlet-nemzette, képzlet-szülte Szörnyek / és Szépek”) valamiképp föl kellene oldani. A szabad vers géppuska-sorozatszerű sorai, némelykor elégiára hajló beütésekkel, „keményebb” hírvilágot és kérdések özönében vergődő ént szólaltatnak meg (az én űzött harsánysága – nem ellentmondva a *gondolkodói* státusnak – a kikiáltóé!). S ezt tanácsos valamiképp (vagy éppenséggel a kifejezőerő sokoldalúságát bizonyítandó) egy kissé megszelídíteni.

A *Pacsirta a szívben* zúgó-morajló tenger-átka és tenger-imája a drámai megálapítások özönében – „Én még élek! De te már halott vagy szívemben, Pacsirta” – már nem kíván ilyesféle „ének szabályozást”. A 2006. május 27-én (szombaton) írottak, jóllehet megelőzik a búcsút: „mindennek vége” – a kézírásos (ceruza) ver-

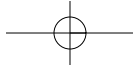
seskönyv 88 db. A/4-es oldala 2006. március 22. és szeptember 1. között született – szabad áradással lökik elénk a Styxen hajózó és mégis „reményteli” (reményteliségében *reménytelen?*) főhős – a zavarodottságában is tisztán látó költő – szavait. Amelyek a lét óceánján fokról fokra hízó jégtorlaszok. Honnan mégis a sodró, sodrató áramlás elevensége? Talán, mint látni fogjuk, a „fénymolekulákból szótt Jézus” *világmosolyának* az erejéből. Juhász itt egyetlen lendülettel átugrotta a „sárkányfog-vetemény” ügyes-bajos dolgait, s csak látomásaira hagyatkozva éli – metafora-telítettséggel – a teremtő szellem *exkluzív* világát. Az ismétlés monotóniájában is – az újromantika túlzásait legyőzve – ott a *személyt* kitüntető, világot lebíró akarat.

*Úgyis a a Halálon úszom én, költő-szívekből épített hajómon úszik Sors-Hajóm
a Sors-folyamon lefele, a halál felé, költő-szívekből ácsolt hajómon úszok
én lassan lefele Sors-végzetem felé, nagy hajóm közepén állva, mint Reiner
Maria Rilke begöngyölt zászlója, önmagamból önmagamba göngyölve, mint
R. M. Rilke zászlója! Ó, Költő-szívekből épített hajó, Csoda-Noé bárka, hogy
rajta lebegjek a világbűn emberiség-rettenet fölött, megmenteni akarván a
világot önmagától és kimenteni önmagam önmagamból! Balassi Bálint titokfény-
üstökös-mén szívéhez ragasztom Csokonai Vitéz Mihály tudóvész-nyállal átlótt
tulipán-óceánban hempergő delfin-mosoly szívét, Petőfi Sándor tejutat-nyálzó
szívárvány-szelíd selyemfarkas-szívéhez ragasztom Arany János Alföld-
hajnala cilinderes, sugárzó látomás-ország, Petőfi Sándor véres fehér halottas-inge
szívéhez ragasztom és Vörösmarty Mihály örület-istenmotyogás Pokol-Malom-*

*szívéhez ragasztom Vajda János zöld mobafüggönyös, moszatköd-ősfenyves, tó-
depresszió
szívét és Ady Endre piros menny-börgés, a megfeszített Krisztus szája szagú szívét
Babits Mihály óz-arany, fénymoha-alkony ködben ácsorgó, kristályalmával töltött
szappanhólyag szemű szarvasok bánata és kiszolgáltatottsága szívéhez ragasztom és
Tóth Árpád lila bársonyba csomagolt ezüsthedű, a Földgolyó könnycsöpögése
szívét Juhász Gyula tiszaparti fekete asszonyravatal szőke lángtéboly szívéhez*

*ragasztom
és József Attila város-peremének kék-súly zománcos légycikkánása, semmit-barapó
fogsora szívéhez ragasztom Kosztolányi Dezső halottak-napja kifogyhatatlan Isten-
mécses
szívét és Radnóti Miklós világtavas-emberbizonyosság tarkónlövés-fejrángású*

*Fanni-láz
szívéhez ragasztom Kassák Lajos eleven lét-basábokból összeragasztott avantgárd-
képzet
világkunyhó-szívét, amiben egyszerű világ-asztal, világ-szék, s az asztalon cserép-
tálban piros
almák, mint Cezanne piros almái s az egyik széken fénymolekulákból szótt Jézus ül,
és vibráló fény-korpuszkula keze, mint ferde aranyléc, dupla fényarany-háromszög*

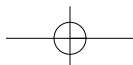
szöcske ül az asztallapon! És hajóm bordái, deszkái, szögei, csavarai, gerinc-hajlásai,
 árbócai, kötelei, vitorla-lapjai, borgony vas-szív-vasléc-karjai költő-szívek, költő-
 szívek! Ó, Költő-Szívek. (...)

Költő-Szívek! Belőletek építettem én Lét-hajót magamnak, s Sors-Hajóm a Sors-
 folyamom
 lefele lebegve úszva csúszik elmúlásom felé. De addig! De addig te őrizz meg
 engem, védj
 meg engem költő-szívekből épített hajóm...

A befogadó (az olvasó), ellentétben a versteremtő ihlettel, nem nagyon szokott hozzá az ilyen *mozgáshoz*. Nem szokott hozzá, de az érzékenyebbje az asszociatív-lánc hintójára kapaszkodva fölöttébb érezheti a *mindent kimondani akarás* képekkel elárasztott – a jelen és a múlt történéseit „krónikásokkal” igazoló – folyamat, mikor is a zsenikhez tapadt s az életművet s legkivált a személyt jellemző tulajdonságok (a bennük leledző igazság megannyi örülete) átszállnak – mert átvállaltattak! – a legkisebb metaforasorban is *létverset* sejtető s annak bonyolult törvényeihez igazodó poétára. „Szavammal legyőzlek világhalál, nehéz fényemmel legyőzlek emberpokol” – így Juhász a *Baudelaire cseréprózsájában*. Mintha a Biától (a *megélt világmindenségtől*) Rómáig, Ravennáig, Moszkváig kiterjesztett szóháló – amelyben abszurd módon a híres Novogyevicsi temetőben való látogatás kapcsán Saljapin és Csehov síremléke mellett Hruscsov (!) bronz fejmaszkja: a „kövér, buborékos gömbragyogás” is földéztetik – képes lenne ajtót mutatni a világhalálnak, az ember öldöklésének.

Boldogság-époszok, történelem-époszok hordozzák a „szívcsíra ütését, remegését” – a költő is megerősíti, hogy époszainak-hosszúverseinek nincs lineáris története, „fejben van a történetük” (Juhász Ferenc–Csábi Domokos: *Szívbe nyomott mag*) –, s a biológiai lét csaknem mikroszkopikus vizsgálatára kiterjedő, a szótárak (biológia, magfizika, növénytan stb.) címszavait valaminő különös révületben verssé emelő alkotásmód milliárd – sokszor követhetetlen – változatban termi gyümölcsét. A poéta *nyelvszerelméről* van itt szó, ami az ő felfogásában: határtalan világokat még határtalanabbá tágít. Mértéket a lávaszerűen áradó látomás ad. A nyelv – a siratók fájalmát és az öröm gyomorszájütéseit visszhangozva – a nyüzsgő, bozsgó lét tükre. Ünnepeysesége oszthatatlan: a *ragyogás* – a mítoszi háttér aranyakat görget –, amely a mindenség-huzatban megdidergő legapróbb fűszálat éppúgy megilleti, mint a pusztulással szembenező uralkodót (*A halottak királya*).

A költő „anyaghite” szublimálódik ebben a mitikussá tágított nyelvtengerben. A bódulatban sosem a történésszerű megidézés – az időbeni linearitás – az érdekes, hanem a sejtések ezerét-miriádját *sejtelem-kozmoszá, érzelem-univerzumma* emelő káprázat. A nyelv eldorádója! A paradicsomi bőség! Juhász nem véletlenül szentelt annyi figyelmet – most csak a *Krisztus levétele a keresztről* vonatkozó részét idézem – ennek a számára központi: a megdicsőülés egyetlen módját kínáló „témának”. „Ez a nyelv az én hazám! A te hazád ez a nyelv, költő. És nincs Isten, aki nyelvedből kiűzhet! / Hát bújj nyelvedbe, mint a csigaházba, héjkürt-tornyába

magadat alázva! / Gömbölyödj nyelved csonttűgömb-köpenyébe, akár a sün, ha éji kutyafej-cikkanat denevér bőrkönyvét fekete kismalac-orrára lapozza, / kőműves-fia költő, építs világegyetem-házat szavaidból, amiben a teremtés elfér, s szikrázik, ragyog, izzik, lobog, tűzzel és tenyészettel gomolyog... [...] Ez a nyelv a te akaratod! Ez a nyelv a te hited! Ez a nyelv a te reményed! Ez a nyelv a te hódolásod és születésed! Ez a nyelv a te irgalmad! / Ez a nyelv a te szépséged, ájulásod, hatalmad! [...] Ez a nyelv bizonyosság-máglyád, boldog gyémánt-sírod, a mindenség szülőcsatornája...”

Akárhogy is van – *A szenvedések Édene* olykor örömök édenévé tágul –, az *életként* megélt vershaza, akár szó-ömléssel, akár szó-visszavonással, olyan – a XX. században páratlan – poéta-univerzum, amelyben a vers *legteljesebb* önmaga. Úgy bagzik benne az értelem gyémántköszörűjén a szó, hogy már-már megérint bennünket a *világhiány*. Ennek megérzése – az emberlét diadala. *Az Elvágatás a képzelet-lovon* nyilván Adyból-Adytól indul, ám sorsszerű létfölismerése – a hangok már nem annyira zúgnak – a biai költőé. „Aki voltam ember-tartományból / kristály lettem szigorú hiányból. / Kentaur vagyok: iszonyból és lóból. / Jövendőm fekete lobogóból.”

Juhász Ferenc lírája a legelőbb tanúja annak – nyolcvanéves lévén Isten éltesse sokáig! –, hogy „a lét nem elvont szerkezet”. Aki titkát faggatja, az nem hős, hanem – épp ez adja a bűvöletet – költő. Örököld. A metafora igézetében hadd mondhassam: a csönd magány-szigetére nőtt borostyán.

